

Олександр Леонідович Рибалко (7.12.1950–5.01.2009)

ла передачі текстів М. Грушевського в цьому п'ятдесяти томнику. У видавництві “Українознавство”, яке діяло при МП “Пам'ятки України”, О. Рибалко підготував до друку і видав три з шести томів “Всесвітньої історії” М. Грушевського. На жаль, четвертий – шостий томи цієї праці так і не побачили світла. О. Рибалко радів, що Інститут здійснює проект повного видання творів М. Грушевського. Ми домовлялися з ним, що він буде літературним редактором-археографом усього цього проекту, але здоров'я Олександра Леонідовича не дозволило цьому бажанню здійснитися.

У справі розвою української культури, як сто років тому, так і тепер, доводиться покладатися не на допомогу держави, а на самовіддану ініціативу окремих активістів. Таким енергійним і палким працівником на занедбаній ниві української культури був і Олександр Рибалко. Він не дбав про нагороди, славу, гроші. Він скромно робив свою справу, відповідав за обрану ділянку, вболівав, горів, непокоївся, видаючи том за томом чудові видання, що залишаться з нами назавжди. Його не стало. Чи прийдуть йому на зміну молоді сили? Чи болітиме й прийдешнім культурним працівникам доля нашої спадщини так, як це боліло Олександру Рибалкові?

Ігор Гирич (Київ)

Юлій Володимирович Шелест (25.05.1937* – 23.07.2009). Цього року відійшов у вічність співробітник нашого Інституту, редактор редакційно-видавничого відділу, який редагував “Український археографічний щорічник”, зібрання творів М. Грушевського і Д. Яворницького, збірники статей науковців Інституту, персональні монографії наукових співробітників тощо¹. Ю. Шелест прийшов до нас на посаду в 2002 р., коли в Інституті виникла потреба в нових редакторах, коректорах та інших співпрацівниках, що мали причетність до видання книжок. Шукаючи такого редактора для “Українського археографічного щорічника”, Володимир Кравченко одразу згадав про Юлія Володимировича, і ми поїхали до нього додому на Оболонь. Довго запрошувати Шелеста не довелося, він залишив роботу у відділі бібліографії Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського і перейшов до нашого Інституту. Проте для нього це вже було друге працевлаштування в Інституті. Тут він працював у 1992–1996 рр. як літературний редактор “Старожитностей” – спільного видання ІУАД і часопису “Пам'ятки України”. Отже, виходить, що загалом Юлій Володимирович видав роботи в різних видавничих проєктах Інституту більше десяти років життя.

За непоказним фактом редактора ховалася небуденна громадська і літературна постать. Ю. Шелест був знаним дисидентом-шістдесятником, визначним публіцистом, перекладачем, дослідником українських прізвищ. Він був нашим товаришем, учителем життя, компанійською, чуйною і душевною людиною, художником слова, майстром дотепу, камертоном чесності у розмаїтому докльлі сьогодення. Народився в селі Луб'янці, що на Рокитнянщині, в сім'ї сільських вчителів, які пережили зламання хребта українського села більшовиками. Юлій Володимирович з дитинства не став

* Офіційно у паспорті стояла дата – 1935 рік. Але два роки Юлію Шелесту приписали, коли він хотів поступати до військового авіаційного училища. Коли ми в Інституті святкували його 70-річний ювілей за цією приписаною датою і просили вибачити за всі можливі недоладності, Юлій Володимирович поблажливо відповідав: “Нічого, через два роки буде шанс усе поправити, коли виповняться справжні 70”.

¹ Див.: Пам'яті друга // Київська правда. – 2009. – № 88. – 20 серпня. – С. 3; Гужва В. Слова прощання, слова печалі // Літературна Україна. – 2009. – № 28. – 3 вересня. – С. 2.

радянською людиною, його відразу захопила національна стихія. Він оповідав, як захоплювався бандерівцями і після війни мріяв потрапити в Західну Україну, щоб побачити живих гайдамаків ХХ ст.

Ю. Шелест закінчив журналістський факультет (перший набір) Київського університету ім. Т. Шевченка в 1958 р. З цього факультету вийшло п'ять лауреатів Шевченківської премії і 18 членів Спілки письменників України: Б. Олійник, В. Крищенко, А. Перепадя, С. Колесник, В. Гужва, М. Сом та ін. Часи відлиги спонукали до свободи й правди. Ю. Шелест вчився добре, вивчав мови, багато читав. По закінченні університету вступив до аспірантури при Інституті етнографії, фольклору та мистецтвознавства, де директорував славнозвісний Максим Рильський. Юлій Володимирович узяв тему з кіномистецтва. З нього, напевно, вийшов би небуденний мистецький критик. Але він був людиною, що не могла змовчати там, де була фальш. Написав різку рецензію на повний радянського офіціозу фільм Тимофія Левчука “Два роки над прірвою” (1966) про підпільну роботу Івана Кудрі². Рецензія мала розголос, її обговорювали в пресі. Цікаво, що в рецензії зовсім не було “антирадянщини”³, Ю. Шелест критикував фільм за малохудожність, схематизм і плакатність, відсутність композиційної чіткості і т. п. суто мистецькі недоліки. Влада ж побачила “ідеологічну вилазку” на фільм класика української кінематографії, на стрічку важливого ідейно-політичного змісту, а отже, такий фільм, який не міг бути, за мірками комуністичної пропаганди, поганим. Уже за місяць з’являється відповідь “недобросовісному” критику в стилі 1937 р.: “не читав, але таврую”, – двох представників “творчої інтелігенції” – інженера Інституту органічної хімії АН УРСР Н. Кондратенка і його “знайомого” співавтора – студента історичного факультету університету ім. Т. Шевченка В. Нагорного⁴.

Ясно, що написавши критику на таку “освячену” КППС тему, слід було сподіватися гіршого. Це був виклик тогочасній дійсності. Але варто звернути увагу на ще один цікавий характеристичний момент, що підкреслює принципову різницю між комуністичною владою в колонії і метрополії. З критикою Ю. Шелеста цілковито і майже у тих самих виразах солідаризувалися російські кінознавці. Один з них у газеті “Комсомольская правда” про фільм Т. Левчука писав: “Жодні посилання на

² Шелест Ю. Гаргара з бомбошками // Ранок. – 1967. – № 3 (167). – Березень. – С. 20–21.

³ Окрім одного важливого моменту, який однозначно для комуністів був свідченням “українського буржуазного націоналізму” Ю. Шелеста. В останньому абзаці він зачепив національне питання: “По-міщанському вирішується й таке точне (має бути, мабуть, “тонке”. – І. Г.) питання, як національність взагалі і національність художнього твору. ... Йдеться про образ зрадника українського народу. Чомусь заслужений діяч мистецтв УРСР Т. Левчук вирішив охарактеризувати цього покидька під Шевченка. Щоб вбити останні сумніви, зрадникові ще й ім’я надається: Тарас. Якщо в геніальному фільмі О. Довженка Кобзар плює у вічі зрадникам ... то режисер студії ім. О. П. Довженка вважає за можливе гримувати запроданця «під Шевченка». Важко собі уявити більше блюзнірство” (Там само. – С. 21).

⁴ Кондратенко Н., Нагорний В. А фільму не побачив // Культура і життя. – 1967. – 13 квітня. Характеристичним для стилістики допису і його погромницької сутності є останній абзац: “А про стиль статті Ю. Шелеста, нам здається, можна сказати тільки те, що він не має нічого спільного з етичними нормами радянської преси. І стаття ця, власне, не критична. Вона спрямована лише на те, щоб принизити людську гідність режисера. Нам соромно не тільки за автора статті, а й за редакцію, яка її надрукувала”.

Юлій Володимирович Шелест (25.05.1937 – 23.07.2009)

важливість теми не можуть виправдати низької художньої якості. Такі посилання не лише безпідставні, а й шкідливі, бо чим ґрунтовніша тема, проблема, тим гірше, якщо вона буде скомпрометована і збаналізована. ... Режисер Т. Левчук занадто примітивно та прямолінійно зрозумів своє завдання. Механічно сконструювати з кількох позитивних якостей штучну фігуру – це зовсім не означає створити образ позитивного героя. Роздумів, пристрастей, людських якостей – всього цього цілковито позбавлений на екрані Іван Кудря, і навіть якимось незручно, блюзнірськи співвідносити його з живим прототипом. ... Подібна профанація особливо неприпустима, коли мова заходить про фільм «Два роки над прірвою»⁵. Їм це нічого не коштувало, для Ю. Шелеста така ж висловлена чесно правда означала майже чвертьстолітній творчий «антракт». Воістину виходить, як у відомому прислів'ї: «Як у Москві стрижуть нігті, в Україні відрубують пальці». Ця стаття коштувала Шелесту місця в Інституті мистецтвознавства, звідки його вигнали в 1967 р.⁶, заклавши дальший шлях до самореалізації в науковому світі. Після цього в академічних інститутах місця для нього вже не було.

У 1960-х Шелест друкувався в опозиційній варшавській газеті «Наше слово», в якій опублікував статтю про українські корені В. Маяковського*. А ще в домашньому архіві Юлія Володимировича збереглася посвідка від голови управи Українського музею-архіву у Клівленді від 25 березня 1964 р. (150 років від дня народження Т. Шевченка) про занесення під інвентарним номером 8047 дару – фототипічного перевидання «Кобзаря» 1840 р. Для тих часів це був ризикований крок – зв'язатися з «буржуазними націоналістами» в самих США.

Упродовж 1967–1972 рр. працював інженером в Управлінні магістральних газопроводів, артистом-сопілкарем Музично-хорового товариства УРСР, редактором видавництва «Наукова думка». У цей час він став близький до кола київських шістдесятників, які після хвилі арештів середини 1960-х рр. добре знали, що їх чекатиме у найближчому майбутньому. Пси кинуться на людей, як тільки їх спустять з ланцюгів їхні господарі. У 1970 р. Ю. Шелест брав участь у похованні Алли Горської, що теж було виявом його мужності й публічною демонстрацією опозиційності системі. Сергій Білокінь у своїх спогадах писав: «Колишній зек Юлій Шелест, який був на похороні, а потім ховав Зарецького, тепер уже розповідав мені, що один з копачів пригадав отой Аллин похорон. Сказав, що вони з лопатами ледве пробилися, так оточили кагебісти увесь квартал. Автобус вони пропустили автоматично, і ті, хто ним проїхав, цього навіть не помітили»⁷.

У 1972 р. Юлій Шелест попав у велику маланчуківську «посадку», і на Різдво того року, сфабрикувавши кримінальну статтю, його було вперше заарештовано⁸. Тоді

⁵ Продиктовано взыскательностью // Комсомольская правда. – 1967. – 15 июня. – № 138 (12908).

⁶ Цікаво, що вихід критики на Ю. Шелеста в газеті «Культура і життя» та оголошення про конкурс на заміщення вакантних посад молодших наукових співробітників, на одну з яких претендував Ю. Шелест, в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського датовані «випадково» одним днем – 13 квітня 1967 р.

* Дякуємо за цю інформацію С. Білоконю.

⁷ Білокінь С. Життя і смерть Алли Горської // Алла Горська; Червона тинь калини: Листи, спогади, статті. – К., 1996. – С. 209.

⁸ Згадку про перебування Ю. В. Шелеста у Лук'янівській тюрмі у 1972 р. і образок з його побуту див.: Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР, 1917–1941 рр.: Джерелознавче дослідження. – К., 1999. – С. 118, 129.

його привезли на Володимирську, 15, з якої через Лук'янівську в'язницю почалися його дальші тривалі митарства. Вийшов з тюрми в 1974 р., наступного року знову був заарештований. На цей раз його звільнили в 1978 р.⁹

Після двох тюремних термінів він повернувся до Києва з надламаним здоров'ям – із сухотами й пошкодженим хребтом (казали, що на нього навмисно кинули колоду).¹⁰ “До речі, мене турбує, що Юлій зве себе інвалідом, якому ніяково й до батьків податися, – писав Василь Стус до своєї дружини у травні 1974 р., – а мене то турбує і шкода його, бідного, в тому глухому закуті^{*}. Проте, може, гірше тим метропольцям, які не відають його одісей (чомусь він, каже, не знайде потрібного тону, пишучи мені: і що то біда робить із людьми!)”¹¹.

Проте, працюючи в Інституті, Юлій Володимирович ніколи не розповідав про ці тяжкі для нього роки, й написати зараз про це досить важко. Скупі відомості про той період його життя лише подекуди відображено в літературі та у його дотепній автобіографії, де більшість місця відведено дитячим рокам¹². Одну лише історію любові частенько повторювати – як на засланні відкрив якое “Литературную газету” і вчитав там афоризм київського поета й гумориста, свого приятеля Володимира Голобородька: “Пржевальський умер, а лошадей его живет”.

– І мені одразу так стало тепло, ніби я на мить опинився в моєму Києві, – говорив Юлій Володимирович.

Ув'язнення своє відбував спершу в Казахстані, а потім у Вінницькій області. Друге провів у концтаборі Губника, де у свій час сидів і С. Параджанов, а також і в самій Вінниці на Привокзальній вулиці. Недалечко від Губника у с. Малий Чернятин Калинівського району жив побратим Юлія по в'язниці Олександр Гетьман¹³. У 1975 р. короткий час між двома арештами працював інженером з НТІ в “Сільгосптехніці”.

Часті згадки про нього зустрічаються в опублікованому листуванні Василя Стуса, з яким у Києві вони мешкали в одному районі, в Академмістечку. Шелест вислав Стусові вірші київських поетів (Вінграновського), які переписував від руки, або висловлював свої критичні міркування з приводу мови у новій Стусовій поезії¹⁴. “Вітай

⁹ У домашньому архіві Ю. Шелеста зберігається довідка Міністерства внутрішніх справ СРСР про звільнення з ГІЗ 301/86 від 30 жовтня 1978 р. У ній зазначається, що Ю. Шелест першу судимість мав від 29.06.1972 р. з позбавленням волі на два роки за статтею 206 ч. II КК УРСР, а другу – від 19.01.1976 р. на три роки; засуджений судовою колегією з кримінальних справ Київського міськсуду за статтею 187-І КК УРСР.

¹⁰ В особистому архіві Ю. Шелеста збереглася довідка ВТЕК Залізничного району м. Києва від 26.VI.1975 р. про визнання його інвалідом третьої групи з причини “трудоувечья” з рекомендацією фахової перекваліфікації. Перераховані спеціальності: статистик, медресстратор та кочегар у газових котельнях як зразки робіт, які може виконувати Ю. Шелест.

^{*} Йдеться про Екібастуз у Казахстані.

¹¹ *Стус В.* Твори: У 4 т., 6 кн. – Львів, 1997. – Т. 6. – Кн. 1: Листи до рідних. – С. 80.

¹² Див.: Там само. – Кн. 2: Листи до друзів та знайомих. – С. 216. *Шелест Ю.* Автобіографічний етюд // *Генега*. – 2006. – № 1 (11). – С. 102–110.

¹³ *Лазоренко В.* Юлій Шелест ніколи не був родичем П. Ю. Шелеста із ЦК КПУ // *Новини Вінниччини*. – 1997. – 17 квітня. – № 17.

¹⁴ *Стус В.* Твори. – Т. 6. – Кн. 1. – С. 149–150.

Юлій Володимирович Шелест (25.05.1937 – 23.07.2009)

многостраждального Юлія”, – писав Стус до дружини восени 1978 р., коли Шелест уже повернувся до Києва після свого звільнення із заслання¹⁵.

Вийшовши на волю, Василь Стус кликав його у новостворену Українську геліосінську спілку. Але – за власним зізнанням Шелеста – він відчував, що третього арешту не витримає й не переживе. Про це він щиро сказав Стусові й у Спілку не вступив. Проте їхні дружні стосунки тривали й після цього. Стус, наприклад, допомагав Шелесту тягати меблі, книжки та інше скромне майно на восьмий поверх щойно отриманого на Оболоні помешкання.

Безкомпромісна громадянська позиція надламала Юлію Володимировичу не лише здоров'я. Життя у 1970-х – 1980-х не давало йому можливості на повну силу виявити свій неабиякий талант журналіста, майстра пера, гострого, але справедливого критика. Іншими словами, він не міг “виписатися” як літератор, застосувати належним чином своє вміння. Система не могла приборкати вольового українського духу таких людей, але вона знаходила інші способи, щоб їх гнітити, притлумлюючи їхні таланти.

У цей час Юлій Володимирович повною мірою розділив долю таких самих мужніх людей, для яких після звільнення з академічних установ або після заслання слово “кочегарка” набирало змісту збірного поняття як місця праці. У цей час Шелест працював сторожем, був санітаром у божевільні на вул. Фрунзе, 103, розбирав старі будинки Києва, їздив з якоюсь бригадою робітників працювати на будову в Ялту і т. д., і т. п. Проте ні тоді, ні після того він не нарікав на свою долю, не скаржився на такий важкий життєвий шлях. За журналістською спеціальністю став працювати лише, коли виповнилося 55. У своїй автобіографії писав, що зі стану “самопаса” його вивела робота у “Старожитностях”. Але й у цьому непевному стані людини без творчої професії займався перекладом книжки Генрі Торо “Громадянська непокора”, яку видала Українська республіканська партія у 1991 р. Пізніше, після закриття газети, у 1998–2001 рр. працював ще за фахом у “Вечірньому Києві” та “Сільських вістях”.

Юлій Володимирович був, так би мовити, непоказним дисидентом-шістдесятником. Деякі з істориків новочасного національно-визвольного руху розрізняють “дисидентство” і “шістдесятництво”. До першого відносять космополітів, які ратували лише за демократизацію імперії, до других – борців за українську незалежність. Якщо погоджуватися з таким розрізненням, то Ю. Шелеста слід додати до когорти шістдесятників. Хоч сам термін не можна визнати за вдалий. Бо шістдесятництво розпочалося з 1950-х років, зі смертю тирана, а продовжувалося ще й у 1970-ті – 1980-ті рр. А до гурту всесоюзного дисидентства включалися й українці-шістдесятники, що мріяли про відновлення української державності¹⁶.

Ю. Шелест нічого собі не набув зі здобуттям незалежності України. Не пішов у політику, як його колеги по комуністичному Гулагу В'ячеслав Чорновіл, брати Горині, Левко Лук'яненко та інші. Не зробив чиновницької кар'єри, хоч би й у літературній царині. Про нього не писали газети, не згадувало радіо й телебачення. Він жив скромним життям. Але така державна неувага його цілком влаштувала, він зовсім не потребував бути у центрі громадської активності. Та й серед дисидентів він був якоюсь особливою постаттю. Шелест розповідав, як ще під час ув'язнення

¹⁵ Там само. – С. 328.

¹⁶ Про синонімічне сприйняття обох понять свідчить, приміром, книга: *Ільницький М. Драма без катарсису*. – Львів, 2003. – Кн. 2. – С. 134. У ній автор пише: “... праця «Інтернаціоналізм чи русифікація?» залишилася на озброєнні *дисидентського* руху як один з найголовніших теоретичних документів *шістдесятництва* (курсив наш. – І. Г.)”.

його відокремили від основної групи політичних і ці роки він перебував окремо від інших таких самих в'язнів.

Юлій Володимирович ніби збоку спостерігав за тим, як живуть дисиденти у незалежній Україні, задумувався над цим. Аналізуючи своє життя, він часто висловлював думки про навмисне провокування радянською владою опозиційно настроєної молоді та про таємну співпрацю деяких “непокірних” з партійно-правоохоронними органами під час відсидки і після виходу на волю. Про це він відверто писав у газетах. Можливо, саме тому серед Товариства репресованих він не знаходив особливого співчуття й розуміння. У Товаристві його не пошанували відзначенням 70-літнього ювілею, та й на похороні з-поміж колишніх побратимів-дисидентів не було нікого...

Завжди хотілося якось розрадити Ю. Шелеста, приділити йому увагу, на яку він, безумовно, заслуговував. Пригадую, як, працюючи у видавництві “Гене́за”, у підручник з історії України для 11-го класу¹⁷ потайки вписав його ім'я серед когорти шістдесятників і подарував йому цю книжку після видруку. Або як до сімдесятиріччя надрукував у журналі “Гене́за” його автобіографічний етюд зі своїм вступним словом¹⁸. Юлій тоді потрапив у лікарню із загостренням сухот і, коли читав про себе мої рядки, сказав: “Написано, як некролог”. Він вірив в егрегор і спілкування душ потойбічного світу з нині сущими на землі. Своє містичне вподобання він напівжартома-напівсерйозно підживлював астрологічними прогнозами, публікованими в газетах:

– Ну, як мені не вірити в ці прогнози, – повторював він часто, відповідаючи на наші уїдливі шпильки, – якщо вранці я читаю в газеті: займіться прибиранням у хаті? Я починаю розгрібати на підлозі свої папери і знаходжу... десять гривень! Хто ж не повірить у прогноз при такій знахідці?

Разом з тим ці захоплення він поєднував з воцерковленням, особливо в останні роки, коли щороку перед Великоднем сорок днів дотримувався суворого посту.

За своїми історіософськими уподобаннями Ю. Шелест був типовим демократом-активістом бандерівського типу. Він скептично ставився до усіляких консерватизмів та інтелігентських інтелектуальних екзерсисів. Ще з ранньої молодості йому ближчим був, мабуть, діяльний (революційний) націоналізм донцовського напрямку. Пригадую, як він із захопленням розповідав історії про вивезення у 1940-х людей із Західної України в товарних вагонах у Сибір і як вони втікали з цих вагонів, прорізавши дерев'яну підлогу. За його розповідями, енкаведисти прикріплювали металеві ножі між рейками і низом поїзда, щоб запобігати таким втечам. Він мріяв потрапити на Західну Україну, щоб побачити живого упівця й висловити йому почуття захоплення.

Тому, ймовірно, і в статті у “Вечірці” не погоджувався із С. Білоконом з приводу його матеріалу про національну аристократію, друкованого в журналі “Гене́за”, згідно з яким твердилося, що в усі часи саме вища суспільна верства була двигуном національного поступу¹⁹. І літературні смаки його так само схилилися до творів з

¹⁷ Турченко Ф. Г., Панченко П. П., Тимченко С. М. Новітня історія України (1939 – поч. ХХІ ст.). – К.: Гене́за, 2007. – С.193.

¹⁸ Гирич І. Некласичний шістдесятник. До спогадів Юлія Шелеста // Гене́за. – 2006. – № 1 (11). – С. 100–102.

¹⁹ Шелест Ю. Іван Бутич та його учена команда // Вечірній Київ. – 1996. – 14 листопада. – № 189 (15570). Щоправда, згодом він свою незгоду дезавував на одному з публічних засідань (здається, це була презентація книги С. Білокона “Масовий терор як засіб державного управління в СРСР...”), хоч письмово про це ніде вже не згадував.

Юлій Володимирович Шелест (25.05.1937 – 23.07.2009)

народною традицією, в який бриніла невибаглива демократична мелодія, а не до творів зі складною орфоєпікою, верлібром, складними поетичними образами. Він більше любив поезію на кшталт віршів Петра Вольвача (“важко писати рецензію про вірші, до яких не маєш жодних претензій”), ніж Василя Стуса або Оксани Забужко²⁰, які вважав занадто зарозумілими й інтелігентськи штукарськими.

Він не був демократичним у питаннях ставлення до колоніальної культури в незалежній Україні. Схилявся до необхідності державного тиску й тиску волі титульної нації стосовно імперської культури в Україні. Тільки таким чином він сподівався подолати космополітичний та малоросійський опір українського, як він казав, субтносу на Сході і Півдні країни.

Він мав вишуканий мистецький смак. Стилiстикою його публікацій захоплювалася невістка Бориса Тена – Катерина Ленець, співробітниця відділу культури української мови Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України. Головний редактор альманаху “Україна: наука і культура” Олена Сергієнко, поважаючи літературне чуття Ю. Шелеста, надрукувала спогади Геннадія Луценка²¹.

* * *

У 1990-х рр. Шелест був вірним прихильником “Старожитностей”, найактивнішим їхнім працівником. Він найбільше переймався закриттям газети і постійно казав мені про необхідність її відновлення. Мені здавалося, він раював як редактор “Старожитностей”. Робив усе, що йому хотілося. Вів хроніку культурного життя, писав історико-публіцистичні нотатки, численні замітки про книжки, мистецькі новини, редагував, як вважав за потрібне, поданий матеріал, приперчуючи його іронією, сарказмом, характерним шелестівським гумором, даючи статтям влучні журналістські назви, що закарбовувалися у пам’яті: “Безхребетне в ранзі національного” (про відсутність переєкспозиції в Музеї історії міста Києва), “Чи усе щастя в соборності” (стаття Володимира Потульницького про Степана Томашівського – прихильника новітнього галицького сепаратизму), “Коли ж приїде ревізор? або Страсті св. Грушевського за преподобним Кононенком” (рецензія Олексія Толочка на претензійну, але науково беззмiстовну передмову Петра Кононенка до “Історії української літератури” Михайла Грушевського). Показчик “Старожитностей” фіксує 29 публікацій Ю. Шелеста під своїм прізвищем та псевдонімами Роман Бабич, Ювеналій Дизів, Юлій Травень, Іван Юрченко, Оглядач, Співчуваючий, криптонімами Ю. Ш. та Ю. Т.²²

Уже пізніше, коли я написав рецензію на “Енциклопедію старого Києва” Анатолія Макарова для журналу “Київ”, він придумав їй назву “«Кієвъ кислыхъ щей» Анатолія Макарова” та особисто відніс до редакції журналу.

У цей самий час, у середині 1990-х рр., Юлій Володимирович, співпрацюючи з Сергієм Білоконем, який готував картотеку “Українського біографічного словника”, зайнявся укладанням показчика киян на основі видання Олексія Андрієвського “Ис-

²⁰ Шелест Ю. Сто гривень і Оксана Забужко в колі Шевченка // Вечірній Київ. – 1998. – № 44. – 7 березня. – С. 5.

²¹ Прощання з селом. Записки Геннадія Луценка. – К., 2009. – С. 3. Вона писала: “Володиміру Кравченку принести їх порадив Ю. Шелест [...], чий думці і чиему смакові я здавна звикла довіряти”.

²² Бібліографічні знадоби. Газета “Старожитності” (1990–1995): Систематичний показчик змісту / Укл. В. Карпенко // Пам’ятки України: історія та культура. Науковий часопис – 2004. – Ч. 3. – С. 61.

торические материалы из архива Киевского губернского управления” (Вып. 1–10. – К., 1882–1886). Розписавши всі томи на бібліографічні карточки, він не завершив цю працю, так і не доробивши електронний набір. Ця картотека цікава своїми дефініціями, дотепами й образами киян XVIII ст.

У Шелесті-редакторів вживалися мовник-традиціоналіст і практик-новатор, що творить нові лексичні форми. Пригадую, як він завжди обстоював апостроф у імені В’ячеслав. І як піджартовував над написом на пам’ятнику В. Чорноволові в Києві, де цього апострофа чомусь немає, мовляв, аспірантки з Інституту літератури ім. Т. Шевченка губною помадою дописують апостроф на п’єдесталі. На цю тему він мав розмову з Атеною Пашко і робив записи у щоденнику. Крім того, він часто нагадував нам про сучасних літературних українських постмодерністів, які у своїх творах нерідко вживають ненормативну лексику. З іншого боку, Юлій Володимирович витворював свої власні слова-неологізми: “укмітив”, “рускояїчні люди”, “грачовоз”, “півмитра”, “радіву”, “утвердохлібити” (вбити за зраду національних ідеалів; від прізвища галицького діяча Сидора Твердохліба, покараного націоналістами за його угодовство з поляками) і т. п. Він рясно пересипав свої тексти розмовною лексикою, любив вживати вдалі елементи суржику, хоч був непримиренним борцем із суржикватими текстами, що претендують на серйозність і науковість.

Я любив, коли він редагував мої публіцистичного характеру статті. Пані Оля Тодійчук частенько повторювала: “Шелест – це твій редактор”. Але щоразу треба було бути уважним, бо Юлій Володимирович любив доточувати до статей якусь “відсебеччину” у стилі його публіцистики в “Вечірньому Києві” або “Літературній Україні”. Інша справа – редагування наукової продукції. Тут уже Шелест губився, не знаходив себе, не було поля для творчості.

Як автор Шелест ніколи не міг уміститися в жанр наукової книжки. Для справжнього публіциста широкої натури йому було затісно у строгому науковому стилі. Любив він писати кучеряво, гостро, у стилі гуморесок Остапа Вишні, з довгими і далекими відступами, з паралелями із власного досвіду. Пригадую, як ми замовили йому написати до УАЩ статтю про власну картотеку прізвищ²³. Шелест доточив до фактажу й приклад із власного досвіду, згадавши, як на одній із наукових імпрез відомий французький дослідник Даніель Бовуа невдоволено “крутив очима”, коли Наталя Яковенко давала свої трактування національному походженню прізвищ української аристократії.

– Звідки ви знаєте, що він був невдоволений виступом Наталії Миколаївни? – допитувалися ми в Шелеста. – Може, в Бовуа очі боліли?

– Ні! – відповідав він. – Він крутив очима, бо йому було моторошно від слів Яковенко. Це було ясно як день!

Юлій Володимирович навідріз відмовився приймати наші аргументи, що міміка Бовуа не є підставою стверджувати в науковому виданні, ніби цей історик негативно оцінив позицію Яковенко. Отож, коли Я. Федорук без його дозволу викинув цей пасаж, Шелест образився на нього всією своєю вразливою натурою. І на наше запитання, як йому сподобалася його публікація у щорічнику, сказав хрипко, розтягуючи склади:

– Без я-єць!..

У такій самій гротесковій формі часто виявлялося ставлення Юлія Володими-

²³ Шелест Ю. Картотека українських прізвищ // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К.; Нью-Йорк, 2002. – Вип. 7. – С. 506–508.

Юлій Володимирович Шелест (25.05.1937 – 23.07.2009)

ровича до своєї редакторської праці. І наступний епізод, яким хочеться поділитися, може увійти в історію української редакторської справи своєю небуденністю та анекдотичністю. Йдеться про збірник “Переяславська рада 1654 року: Історіографія та дослідження”, мовним редактором якого був Шелест. Після виходу книжки на початку жовтня 2003 р. Юлій Володимирович не втримався й у притаманному йому сатиричному стилі написав рецензію. “Не мав я можливості на крамничних вагах зважити, але повірте, що дебелинький це томик! Щоб загілити по тім’ю ним кому-небудь, то обіруч брати треба, однією не розмахнешся, не втримаєш”, – писав він. Але не в тім річ. У цій рецензії Шелест обстоював твердження, що слово “возз’єднання” – це зрусифікований варіант написання, “пам’ятник білодідівщині, приклад політизації правопису”. Граматично правильно, на думку Юлія Володимировича, було б писати “воз’єднання” – з однією літерою “з”²⁴.

– Юлію Володимировичу, – говорили ми у відділі, – та ж це ви редагували цей том! Якби ви нам цю думку підкинули на стадії правки машинописів, то ми б подумали над цим і звернулися до історії українського правопису!!

Шелест лукаво посміхався й додавав:

– Недогледів, хлопці. Аж тепер оце собі нагадав...

Остання його публікація, вміщена у цьому випуску УАЩ, також має гумористичний присмак. Шелест знайшов помилку у виданні щоденника Олександра Кістяківського, з’ясувавши, що відомий професор-правник вів не один, а два щоденники: один для охранки, а другий для себе. Але написати про це ясно і недвозначно, послідовно виклавши аргументи, як завжди, відмовився. У цій нотатці автор згадав, як у середині 1990-х рр. у “Вечірці” він, грішний, пропонував висунути це видання на здобуття Шевченківської премії²⁵, і як тепер, гірко розчарований, втішається, що премії упорядникам так і не дали. Потім згадав також і Сергія Білоконя з його порадами писати про небіжчиків так, ніби ти точно впевнений у тому, що зустрінешся з ними на тому світі, коли прийде твій час. Були ще й інші літературні уступи, і, врешті, зі звичайного повідомлення про його цікаве спостереження, яке ми просили написати до рубрики “Miscellanea”, у Шелеста знову вийшла ціла художня новела, що проситься до друку в якийсь журнал для красного письменства. Знову довелося скорочувати його текст і допасовувати до вимог наукового видання.

У випадку з Юлієм Володимировичем широкий стиль його письма, якому завжди було тісно в шорах нудних структурних обмежень, бездоганно відповідав стилю його повсякденного життя. Йому було притаманне застосування до будь-якої культурної проблеми імперативу українського національного інтересу. Він уболівав, реагував, оцінював усе під кутом зору цього інтересу – будь-яку книжку, статтю, публікацію в газеті, виступ на радіо. Він часто згадував про “телюричну силу” українського духу, що рятує націю, здавалося б, у зовсім безвихідних ситуаціях. Читав Шелест тонни всілякої друкованої продукції. Вся хата його була завалена книжками і вирізками з газет. Книжками він відгородив у квартирі собі невеличке спальне кубельце. Щоб пройти від дверей до балкону, треба було вписатися у вузькі стежечки, викладені зі стосів книг. Зачепивши необачно ліктем хоч одну з них, ви ризикували завалити на підлогу цілу книжкову піраміду – на підлогу, застелену паперами (дослівно!) на кілька сантиметрів. Книжковий “мур” витворював імпровізований кабінет зі столом

²⁴ Див.: *Юленко Веремій*. Історико-граматичні перевисання // Вечірній Київ. – 2003. – 11 листопада. – С. 3.

²⁵ Див.: *Шелест Ю.* Іван Бутич та його учена команда. – С. 5.

і комп'ютером. Але не тільки в цьому виявлялася неординарність характеру господаря квартири. Зайшовши до Юлія Володимировича увечері в гості, відвідувач міг би побачити перед собою напіввідчинені вхідні двері (господар дуже часто просто не користувався замком), звідки лунала гучна музика з приймача при увімкненому світлі в кімнаті. Сусіди, мабуть, звикли до цього, змирилися й перестали звертати увагу на виклики суспільству з боку дивакуватого мешканця будинку. Переступивши поріг помешкання, годі було б гукати когось і сподіватися, що хтось вийде назустріч. Лише коли приймач вимикали, раптова тиша робила свою справу – Юлій Володимирович пробуджувався.

Він починав і закінчував свій день за читанням. Читав, здавалося, усе підряд, навіть такий непотріб, як газету “Факти”. “Навіщо?” – запитував я. “А там є багато різних людських історій”, – відповідав Шелест. Юлій Володимирович був незвичайним обсерватором життя. Воно цікавило пана Юлія як митця, як відслідковувача всього багатоманіття його проявів. Шелест любив називати себе останнім читачем нашої комп'ютеризованої епохи.

Оцінки його часто були парадоксальними, але завжди нестандартними і повчальними. Приміром, феномен проросійських настроїв мешканців Півдня і Сходу України Шелест пояснював сформованим російським субетносом на українській землі. Він був би не проти розумного примусу ментальних росіян до українізації, але розумів усю неможливість цього для слабодухої нації, що не має в собі державницького інстинкту.

Любив українську пісню, традицію, міцну родину. Тішився зі своїх дітей, які попри життя без батька знали українську мову і послуговувалися нею. “От дивися, як мої діти розрізняють у вимові тверде і м'яке -і-. Як правильно кажуть «дідів», – казав Шелест. — Не пом'якшують перше -і-, як це трапляється в українців-«штучників»”. А вже як нарікав Шелест на “акаючу” та “штокаючу” Юлію Тимошенко або неграмотні звороти мови у Віктора Ющенка. Про це в його щоденнику чимало згадок.

Останніми роками через своє замилювання автентичною Україною Ю. Шелест записався до київського Товариства лемків. Залюбки його відвідував, тішився імпрезами і відзначеннями, співами і забавами лемків. Вони його прийняли за свого і великим гуртом прийшли востаннє проститися на кладовище підбілоцерківських Гребінок у щирому переконанні, що і Шелеста спіткала лиха доля виселенців з гірського краю.

* * *

Творчою розрадою Ю. Шелеста, справою всього життя були дві речі: збирання українських прізвищ і власний щоденник. Обома цими справами він займався ще від 1950-х рр. Прізвищ назбиралася величезна картотека. За деякими підрахунками, у нього накопичилося до 350 тисяч бібліографічних карток із прізвищами.

Ю. Шелест вирізав для картотеки некрологічні згадки з газет, ходив і списував прізвища з пам'ятників на київських та сільських кладовищах, переглядав телефонні довідники українських міст і міст, де мешкає українська діаспора, розписував на картки прізвища з різних археографічних видань. Його головним настійливим проханням до відрядженого було: “Привезіть телефонний довідник звідти, де ви будете”. Але робив усю цю роботу якимось без системи, спонтанно, як художник. Я так і не зміг довідатися, за яким принципом він здійснював опрацювання джерел. Але пророблено величезну роботу, здійснено колосальну працю, і хотілося б, щоб вона не була сизифовою, не пропала для науки.

Юлій Володимирович Шелест (25.05.1937 – 23.07.2009)

Не менш важливим для української культури є й щоденник Шелеста. Розпочав його Юлій Володимирович ще перед своїм арештом у 1972 р. Його вилучили в нього кагебисти і використовували як доказ його антирадянської діяльності. Після повернення з другого ув'язнення вилученого щоденника так і не віддали. Шелест завів його знову і вписував у нього події від 1970-х рр. до останніх днів життя.

Власне, це був не лише щоденник, а твір красного письменства, оригінальний художній твір. Поетична натура Ю. Шелеста, що не реалізовувалася в публіцистичних творах, знаходила свій вираз на сторінках щоденника. Химерний світ його душі ніби шукав себе у незвіданому потойбіччі, яке передрікало подальше майбуття у світі реальному. Він вірив у сни і тлумачив їх за сонниками та гороскопами, він малював свої нічні видіння, живописав їх своєю фантазією. Серйозне примхливо перепліталася зі смішним, стиралася межа між дійсним і навіяним багатомановою уявою автора.

Нам, його шанувальникам, хотілося зрекламувати цей грандіозний твір Ю. Шелеста. У 2004 р. багато часу його життя минуло на Майдані. Коли готувався спеціальний “помаранчевий номер” журналу “Молода нація” (видавництво “Смолоскип”), то Юлій Володимирович відгукнувся на пропозицію надрукувати уривки з його щоденника, радо погодився і приніс мені на упорядкування²⁶. На жаль, довелося його записи майже вдвічі скорочувати, викидати уступи особистого характеру і прецікаві еротичні й історіософські сни-новели, що відступали від основної теми числа. Але навіть попри вимушене скорочення, його матеріал, як на мене, був найкращим у журналі, найглибшим з-поміж інших за екзистенційною напругою і мистецькою подачею. Він найменше підпадав впливові часу, виглядає зовсім некон’юнктурним за змістом.

Коли номер альманаху вийшов з друку, Шелест періодично з’являвся в редакції і брав для себе з десяток примірників, щоб роздати всім друзям і знайомим. Здається, він так і не міг повірити, що цей матеріал оприлюднено для широкої публіки. І директорові видавництва “Смолоскип” Осипу Зінкевичу важко було змиритися з неформальністю блискучого мовного стилю Юлія Володимировича, через що й стався конфлікт у видавництві, у т. ч. й через згаданий апостроф в імені В’ячеслава Чорновола.

А скільки ще сторінок цього щоденника залишилися зовсім невідомими читачеві! Ми опублікували лише три друкованих аркуші. А всього це цілі томи текстів, – п’ять чи шість томів... Може, колись щоденник Ю. В. Шелеста вдасться видати у повному обсязі, без купюр. Ми вже маємо досвід видання щоденників шістдесятників – зокрема на прикладі “гросбухів” Леся Танюка. Але наскільки безпретензійнішими й щирішими виглядають записки Юлія Шелеста у порівнянні із самозакохано-тенденційними мемуарами офіційного шістдесятника, що відразу готував їх “для історії”!..

Чи стане снаги у якогось видавництва видати багатотомний щоденник Шелеста? Чи знайдеться місце в якомусь академічному інституті для картотеки прізвищ Ю. Шелеста? Хочеться вірити у позитивне вирішення цих проблем.

* * *

Ю. Шелест любив людей, неформальне спілкування у колі друзів, яких часто зустрічав у найнесподіваніших місцях. Свої походеньки по київських кав’ярнях він називав “сесіями”. Місця таких “сесій” здобували влучні шелестівські назви. Так, нещодавно закриту кав’ярню на розі Володимирської і Великої Житомирської він

²⁶ Шелест Ю. Помаранчеві сторінки з щоденника. 2004 рік // Молода нація: Альманах. – 2005. – № 1 (34). – С. 58–107.

назвав “У Касіяна” (там жив цей визначний графік, і на будинку є його меморіальна дошка); на розі Пушкінської і Прорізної – “У Кульженка” (на цьому місці до революції була українська друкарня Степана Васильовича Кульженка).

– Так куди сьогодні йдемо, до Кульженка чи до Касіяна? – вчувається й зараз його хрипкий голос. Так, Юлій Володимирович приклав і свою руку до творення київських легенд нового часу.

Він любив відвідувати виставки, книжкові презентації, зустрічі з письменниками. Намагався не пропустити жодної цікавої культурної події чи то у Спілці письменників, чи то в якомусь київському музеї. Щороку намагався їздити на львівський книжковий форум, який називав по-своєму – “Кальварією”. Пам’ятаю, як у 2005 р. влітку ми були на конгресі МАУ в Донецьку. І раптом із здивуванням побачили у вестибюлі Донецького університету Шелеста. Той приїхав на МАУ, не маючи запрошення, а отже, й можливості поселитися та харчуватися упродовж 3–4 днів. Він добу їхав автобусом, але його всі ці проблеми не дуже засмучували, бо сподівався, що ми його не залишимо наодинці з побутом. І треба було бачити блаженну усмішку і задоволення Шелеста, який міг поспілкуватися з багатьма людьми, послухати доповіді і взяти участь у дискусіях.

Пригадується ще його участь у кампанії “Добра воля”, організованій Українською Всесвітньою Координаційною Радою (голова – Михайло Горинь) у серпні 2004 р. У той час УВКР здійснювала журналістські експедиції Півднем України, під час яких треба було ходити по редакціях різних газет і переконувати їх бодай раз на рік – на День незалежності – вийти друком українською мовою. За два тижні цього походу було організовано п’ять прес-конференцій і “круглих столів” на цю тему (6 серпня у редакції газети “Чорноморські новини” (Одеса), 11 серпня у прес-клубі при газеті “Новий день” (Херсон), 12 серпня у Миколаєві, 17 серпня у Кримському інформцентрі (Сімферополь), 18 серпня у конференц-залі Севастопольської держадміністрації (“круглий стіл” “Українська мова і ЗМІ”). За винятком Миколаєва, Юлій Володимирович брав участь у всіх цих заходах. Треба було бачити, з яким молодечим запалом він долучився до цієї справи, ніби поринувши у свої найкращі студентські роки. Адже у 1950-х рр. студентську практику він їздив відробляти в одеських газетах і, блукаючи вулицями цього міста, багато оповідав своїх спогадів з університетського життя.

Ю. Шелест був патріотом нашого Інституту. Цінував свою роботу в ньому і боявся через вік її втратити. Ці тривоги породжували у часи відпочинку різні “віщі” сни про загрозу звільнення. Юлій Володимирович часто оповідав мені ці сни – то партзбори йому насняться, де його “пісочать” разом зі мною (його начальником у структурі Інституту я не був), то ще якась напасть. Усі мої спроби його заспокоїти не зовсім його переконували у відсутності такого типу загроз. 8 червня 2009 р. він записав у щоденнику: “Проснувся на сні про конфлікт на роботі з підступною змовою проти мене. Сам академік Рильський, перестрівши мене на сходах, по-дружньому відкриває, що проти мене змовилися за службову непоступливість. Постановлено мене в кабінет не допускати і спеціально для залякування мене найнято сторожа з собакою. Бачу й його. Бородатий кацап, введений у курс справ щодо мене. У собацюрі манера грізно порикувати, тримаючи писка близько при моєму тілі. За снівником саме сторож символізує «убитки и потери через предательство, измену или нечестных партнеров»”. Роздруки цих снів він дарував мені напам’ять, підписуючи “самвидав для І. Гирича”, ніби попереджаючи якісь мої непевні кроки, що могли б порушити його статус у нашому Інституті.

Юлій Володимирович Шелест (25.05.1937 – 23.07.2009)

– Як цікаво стало жити, як хочеться дізнатися, що буде далі!! – говорив він нам часто, коли ми збиралися в Інституті.

Або:

– Як мені подобається цей капіталізм!

Навкруги прокинулося життя, здавалося, назавжди притлумлене “славетним” минулим. Він не жив цим минулим, дивився у майбутнє і був оптимістом. Проте себе він не беріг. При своїх хронічних табірних сухотах багато курих. З ним часто траплялися різні пригоди. То після зустрічей з хуліганамі увечері попав у лікарню з травмою голови, то ламав ребра, то під час загострення сухот тижнями не міг підвестися з лікарняного ліжка, то місяці проводив у тубдиспансері. Але щоразу, піднімаючись на ноги, знову починав вести свій традиційний і нестандартний спосіб життя, кидаючи виклики міщанському світогляду суспільства. Завжди одягався з підкресленим аристократизмом, який постійно відчувався також у його мові та жестах. Ніколи я не бачив у нього пігулок, хоч останніми часами він часто скаржився на серце. Здавалося, що і на цей раз він знову, зайшовши в Інститут, на запитання: “Як справи?” відповість із властивим йому вогником в очах та усмішкою: “Не дождьотесь!”.

Не віряться, що його немає з нами. Постійно переслідує відчуття, що він щось не доказав, не дописав, чимось не поділився, не повідав якихось своїх сокровенних думок... Весь час здається, що ось зараз прочиняться двері і зайде у відділ наш “домовик”, як його називали в Інституті, запарить собі каву і з незмінною цигаркою, на велике невдоволення дівчат нашого відділу, задимить, читаючи чиїсь машинописи або вранішню газету.

Ігор Гирич (Київ)

На 73-му році життя назавжди пішов від нас Юлій Шелест. Пішов передчасно і несподівано.

Ми познайомилися в 1953 році, коли почали навчатися в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка на факультеті журналістики. Десь на другому курсі він несподівано підійшов до мене і запропонував донести до дому акордеон, на якому я інколи грала на студентських вечірках. Згодом він покликав піти разом на трирічні курси англійської мови. Ми стали друзями. Я знаю, що в цей же час він займався у спортивній секції, в університетському танцювальному ансамблі, любив співати, рибалити. Навчався він завжди легко і добре. Вже тоді мав схильність до дослідницької роботи. Збирав слова, в яких збігалися літери СТР, наприклад: стрілець, страх, стрижень.

У ті роки було звичним посилати студентські загони під час жнив допомагати колгоспам. Таким чином ми потрапили до колгоспу “Лідівка” Миколаївської області, де збирали кукурудзу. А восени 1956 року збирали врожай хліба, що щедро вродив у Казахстані. Ми були в Кустанайській області, в радгоспі “Іскра”. Наші хлопці працювали помічниками на комбайнах, а дівчата на току. Одного разу навіть заблукали в безмежному степу, їдучи на машині з центральної садиби. Свій стан знайшли десь після півночі. Незабутні часи: і мерзли, і недоїдали, і під вечір всі в пилюці, але були веселі й багато співали. Та головне, попрацювали в цій “командировці” добре.

Улітку 1958 року закінчилося університетське навчання, ми отримали дипломи і наші життєві шляхи розійшлися. Ми не бачилися з Юлієм років 35. Але наш курс кожні п’ять років запрошувався до Києва на зустріч однокурсників. У 1998 році на

таку зустріч прийшов і Шелест. До того він не поспішав приходити. Чимало наших стали успішними, а то й відомими діячами, такими, як поети Борис Олійник, Вадим Крищенко, Роберт Третяков, газетярі Евеліна Бабенко-Півторадні, Олег Ситник, Тамара Бойко, працівник радіоредакції Василь Березовський, письменники Олекса Мусієнко, Віктор Погрібний. Важко назвати всіх, у кого життя склалось добре. А у нього... Адже за сміливу патріотичну позицію закінчити аспірантуру йому не довелося. За товаришування з Василем Стусом, за підтримку поглядів Івана Дзюби, за свою поведінку він замість наукової праці двічі відсидів за ґратами у Вінниці й Казахстані. Повернувшись, був без роботи, потім працював чорноробом, розбирав по цеглині румовища на захаращеній Петрівській вулиці, що розпочиналася від вул. Смирнова-Ласточкина й виходила на Глибочицьку.

Останні 10–15 років ми часто спілкувалися, бо разом працювали в одному приміщенні видавництва “Київська правда”: він у редакції “Вечірнього Києва”, я у редакції “Київської правди”. Досить часто під час обідньої перерви за чашечкою кави ми продивлялись фотографії, згадували студентські роки: як він частенько приносив мені книги, які, вважав, заслуговували на увагу. Так я прочитала Ремарка, Кроніна, Моєма, Пруса, Свінцицького. Дарував репродукції Дюрера, Каналетто, листівки із зображенням Наполеона. Дещо з цього збереглося у мене й досі. Ми знов стали друзями. І знов він познайомив мене з книгами Коцюбинської, Багряного, Башкирцевої, Стуса, Памука. Всіх не пригадаю. Ми ходили разом у театри, в музеї, на презентації книг і ювілеї до Будинку письменників, на такі, як 80-літній ювілей часопису “Все-світ” або вечір пам’яті Павла Тичини. Були на зустрічі з Ліною Костенко в Києво-Могилянській академії. Узимку 2004 року майже щодня були на Майдані. У 2005 році їздили до Львова на форум видавців, де спілкувалися з письменниками Василем Шклярком, Юрієм Покальчуком, Ірен Роздобудько та ін. Крім Львова в останні роки він побував у Дніпропетровську, на Волині, в подорожі Півднем України, багато їздив по Київщині. Встигав він брати участь і в зйомках у кіно, на телебаченні. Дуже дорожив своєю дружбою з київським товариством “Лемківщина”, куди його час від часу запрошували на зустрічі або прочитати лекцію на певну тему. Всі стіни в його однокімнатному помешканні заповнені полицями з книгами – від дореволюційних томів до найсучасніших. Ще зі студентських років почав збирати радянські й зарубіжні листівки, їх налічувалося кількасот.

Мені дуже пощастило, що я була близькою людиною Юлія Володимировича Шелеста. Я вдячна долі за дружбу з ним, за те, що він значно збагатив духовно моє життя. Світла пам’ять про нього назавжди залишиться в моєму серці. Пишу ці рядки, а по радіо лунають слова англійської пісні “One way ticket”. Так, на жаль, дорога з життя має тільки один напрямок.

11 серпня 2009 року родичі й друзі поховали його в с. Гребінках на Київщині. Так він побажав, щоб лежати поруч з батьками й сестрою. Хай буде пухом йому рідна українська земля...

Ніна Грицайло (Київ)

Ярослав Іванович Дзира (12.05.1931–21.08.2009). Важке, але дуже плідне, відтак славне життя випало історикові-джерелознавцю, історіографові, шевченкознавцеві, літературознавцеві, мовознавцю, публіцисту й перекладачеві Ярославу Івановичу Дзирі. Держава, у якій він жив, зупинила його наукову кар’єру в самому розквіті наукових сил. Того фатального для багатьох року йому виповнилося 41, тож у системі совєцької й підсовєцької науки він здобувся лише на кандидата філологічних